

PRIKAZI

N. Fejić, ŠPANC I U DUBROVNIKU U SREDNJEM VEKU, Beograd 1988, 331

Od 1947, kad je počeo intenzivan rad jedne generacije mladih ljudi u Dubrovačkom arhivu pa do sredine 70-ih godina, u Dubrovniku se pretežno (izuzimajući neke disertacije iz opšte historije), obrađivao domaći teren, tj. sam Dubrovnik, Bosna i Srbija. I Ivan Božić je još predstavljao (1952) taj domaći teren. Tek Mirjana Popović je krajem 50-ih godina obradom Toskanaca u gradu pod Srđem načela građu o prvim zapadnim susedi-ma. M. Spremić je jače krenuo u Mediteran (1971), počevši sa Dubrovnikom i Aragoncima, dok je V. Kostić (1975) otišao i na Atlantik, ispitivajući veze između Dubrovčana i Engleske. Levant je nešto ranije uzet u postupak (B. Krekić, B. Hrabak), ali taj rad nije okončan na najvažnijim područjima (Egipat i Sirija). Arhivski rad je prosto nerazumno zapostavljao Italiju, a više svega Veneciju, koja je i u političkom smislu bila naglašeno važna. Kao da su udaljenije oblasti bile atraktivnije, možda i zato što o njima ima manje građe nego o Italiji. Prostorom današnje španske države pozabavio se Nenad Fejić, asistent u Institutu za istoriju pri SANU, čija je disertacija publicirana krajem 1988.

Kompozicija knjige je jednostavna i dosta u znaku primarne dokumentacije: Uvod (str. 5—8), Rani dodiri (9—32), U znaku trgovine robljem (33—44), Na putu u »Mletački Zaliv«, Osiguranje i pomorski najam (45—61), Krediti i me-nično poslovanje Španaca u Dubrovniku (62—76), Španci u razdoblju procvata tkačke proizvodnje u Dubrovniku (77—93), O Špancima u Dubrovniku (94—198), Zaključak (199—201), Prilozi i tabele (203—92), Izvori i literatura (293—301), francuski i španski rezime (303—14), registar ličnih imena i geografskih naziva (317—30).

To je analitički rad pa se čini, kao da je autor više sklon analizi nego preranim zaključcima što je pozitivno i realno adekvatnim uslovima istraživanja i piščevim sklonostima i mogućnostima. Šteta je samo što nije dovoljno proširena paleta raznobojnih pitanja i što nije dovoljno iskorišćena dubrovačka arhivska građa (upotreb-ljeno je znatno manje od 50%^o odno-snog materijala!). Relativno mala zastupljenost španskih arhivskih akata ne može doći pod udar kritike jer su male materijalne mogućnosti naših istraživača kad odlaze u inostranstvo, te nisu u stanju da završe započete fondove odnosno da konsultuju svu onu literaturu za koju imaju anotacije. I-pak, šteta je što je literatura obrađena samo najpoznatijim delima, tako da slabo dolazimo u dodir pre svega sa španskim autorima i ostvarenjima. Ni-gde, na primer, nije citirana prekrasna i prevelika španska zbirka izvora »Documentos ineditos para la historia españa«. Drugim rečima, autor ni izdaleka nije prikupio dokumentaciju a nije iskoristio ni lične prednosti, jer je, zahvaljujući porodičnim okolnostima, još sasvim mlad bio u stanju da savlada jezike zapadnih zemalja. Možda bi mladom piscu trebalo preporučiti veću radljivost a manju samouverenost. Ne bi bilo dobro da u daljem radu prerano pređe na kabinetski rad, profesorski koristeći tuđi istraživački rad i čak prikazujući ga kao svoj.

Primetno je mali tematski dijapazon. Zbog toga je i zaključak sasvim sužen i sveden. Najveći deo knjige predstavlja primarnu dokumentaciju i početnu obradu. Punu naučnu obradu predstavlja samo tekst na str. 9—102, pa i tu ima čisto dokumentacijskih partija; središnji deo monografije (»Lič-nosti«, 103—198) čini primarna obra-

da poslovnih biografija, ali uz nedovoljno pažljivo sakupljene izvorne podatke. Fejić je prihvatio konstataciju ranijih autora o ranoj pojavi Katalonaca u oblasti središnjeg i istočnog Sredozemlja, pa i Dubrovnika, dok su se u katalonsko-aragonskoj državi »u XV stoleću ogledali i dubrovački poslovni ljudi, dovozeći bilo samostalno bilo u službi italijanskih trgovačkih kompanija deficitarne artikle, poput zlata i drugih plemenitih metala, a izvozeći iz Španije vunu i druge artikle.« Tačna je konstatacija da je »uloga dubrovačkih trgovaca mnogo skromnija od uloge katalonskih poslovnih ljudi« i da se »prisustvo Dubrovčana u katalonskim gradovima ne može dovesti u neposrednu vezu s trgovinom jednim određenim artiklom, kao što je to slučaj sa španskim trgovcima vunom i robljem u Dubrovniku.« Autor je prihvatio zapažanje ranijih obrađivača da su Katalonci ostvarivali u Dubrovniku suficit, ali nije uveren da su viškovi »listom ulagani u kupovinu metala odnosno da su igrom meničnog poslovanja upućivani dalje na Levant, gde su se katalonskim trgovcima otvarale veće mogućnosti.« I Fejić je primetio komplementarnost privrede (200), ali nije ušao u analizu poslovanja svim artiklima niti je prihvatio zaključak dolepotpisanog o investiciji katalonskog kapitala u sirovine i hranu, što je vrlo dobro dolazilo Dubrovčanima sa malo kapitala da novac ulažu u manufakturne izradevine.

Autor jasno pravi razliku između Španaca i Katalonaca, ali španskim imenom nepravilno obuhvata gotovo celo Pirinejsko poluostrvo (6). Državno ime Španije nastalo je na samom kraju srednjeg veka, i ta država nije apsorbovala u korist Kastiljaca i Aragonesa ostale etničke individualnosti. Katalonci, kao privredno i kulturno znatno razvijeniji elemenat, nikad nisu pristali da budu »Španci«. Onih koji su se nazivali Špancima bilo je vrlo malo u Dubrovniku, u kome su se Katalonci rano javili, ali su, primerice, u Senju znatno pre imali svog konzula (zbog veze sa Ugarskom). Ozbiljna zamerka mora se staviti u vezi s periodom obrade. Danas ozbiljni istraživači

ne poštuju uslovne granice koje su nastale iz praktičnih školskih potreba čak ni kad je reč o stolećima. Veliki F. Braudel je XVI. vek završavao sa 1620, XV. vek za Dubrovnik počinje sa 1420. a završava se sa 1520. Katalonci u Dubrovniku treba obrađivati do 1520—30., a ne sa krajem XV. veka. Da nije reč o formalnim granicama neka posluži sledeća konstatacija: »veliki vek« Katalonaca nije vreme koje autor označava (1420—1460) i nije tačno »da se od 70-ih godina XV. do sredine XVI. veka ta razmena postepeno smanjuje«, nego najjači rad Katalonaca pada u godine 1490—1520, mada je uvećanje zaista najprimetnije sa velikim dovozom vune posle 1420. Pisac ne poznaje stanje već krajem XV. stoleća a kamoli XVI. vek i verovatno improvizovano zaključuje samo na osnovu podataka iz serije Debita.

Zbog nedovoljne radljivosti i nekritičnog preuzimanja mišljenja izvesnih pisaca, mladi autor nije dovoljno samostalan u pogledu problemskih tretmana. On se suviše zadržao na temi o roblju, koje je još uvek u modi kod zapadnih liberala i masona, dok je manje pažnje posvetio investicijama u dovoz hrane i sirovina u Dubrovnik. Zadržao se samo na vuni, ali i tu nije primio rezultate drugih o značaju i ozbiljnoj konkurenciji Firentinaca u dovozu španske vune. Čak ni u pogledu kredita pisac nije vodio računa o rezultatima dolepotpisanog koji su potpuniji i precizniji nego izračunavanja prethodnika. Fejić je primetio da Katalonci koji posluju u Dubrovniku najvećim delom dolaze sa Sicilije i iz drugih italijanskih gradova, ali nije primetio objavljenu raspravu dolepotpisanog posvećenu tom pitanju. (»Katalonci između italijanskih gradova i Dubrovnika 1390—1530«, Acta oeconomica Jugoslaviae, XIII, Zagreb 1986, 141—188). Veliki je nedostatak što autor nije konsultovao dvotomno delo Francuska Giunte »Aragonesi e Catalani nel Mediterraneo« (Palermo 1953, 1959). Uopšte, autorov odnos prema ranijim istraživačima je u najmanju ruku čudan. Dok neke ne skida sa stranica (jedan od njih se uopšte ne bavi Španijom!), prema drugima ima diferencij-

ran odnos: one koji su se Kataloncima uzgredno bavili i citira, dok one koji imaju više radova o Kataloncima, kao ljude koji mu »smetaju«, citira samo izuzetno. Dolepotpisanog navodio je samo u vezi sa azurom i samo jednom o vuni. Nije dovoljno pisca od koga se preuzima materijal citirati u literaturi, u bibliografskoj belešci, a potom preuzimati njegov istraživački rezultat kao javno dobro. Diskriminacija se postiže i tabelama, u kojima izvorna oznaka mora biti sasvim kratka, pa se beleži samo arhivska signatura. Neke tabele predstavljaju grafičko dupliranje već navedenog teksta.

Kao i mnogi drugi mladi istraživači, pisac pati od kvantifikacija. Istina, on je ponekad dovoljno obazriv, te ne uleće u oblast pretpostavki koje bi ga odvele u procene (90, bel. 69). Šteta je što u ciframa obima kreditnog poslovanja »Spanaca« nema posebno izraženih kolona za potraživanja i dugovanja, nego se daje globalni iznos poslovanja. Dubiozne su cifre kod »obima ukupnog kreditnog poslovanja u Dubrovniku«, izraženog samo na osnovu Debita; sve obligacije nisu registrovane u opštinskoj knjigi Dugova, što se vidi iz serija Div. canc., Div. not., Mob. ord. i Sent. canc., kad se registruju ili preko suda prijavljuju nenaplaćene zadužnice kojih nema u Debitama. Mislimo da je jasno da kvantifikacije mogu imati smisla samo kad su podaci potpuno sakupljeni jer i najmanja neuključena svota poništava zaključke. Tabele XVII—XXVII, izrađene najviše na osnovu Sent. canc. ili i Div. canc., Div. not. nisu ni izdaleka potpune u pogledu podataka, te kompromituju istraživanje. Pozitivno je što je mladi pisac shvatio značaj korišćenja sudskih serija (koje nisu koristili J. Tadić pa ni B. Krekić), ali sudskih serija ima više, a Mob. ord. je potpunija nego Sent. canc., jer su mnogi sporovi re-

šeni prijavljivanjem tužbi, te se nije išlo na parnicu, tj. na Sent. canc. I neki drugi nizovi cifara treba da pretrpe reviziju. Pisac je preuzeo (od B. Krekića) tabelu odnosa između dubrovačkog dinara i dukata; u XIII. i XIV. veku to je venecijanski dukat, ali za XV. vek taj dukat treba prethodno proučiti; za veći deo tog stoleća to je dubrovački računski dukat, koji je mnogo manji i od cekina i od mletačkog računskog dukata (6 lira i 4 soldi, obično); već u prvoj polovini XVI. stoleća 40 dinara idu u dubrovački računski dukat a 59 i 60 u cekin.

Puni barometar nepotpunog istraživanja su tzv. poslovne serije, pre svega Div. canc. i Niv. not. Mnoge korisne serije nisu sistematski konsultovane pre predavanja rukopisa u štampu, na primer Prokure, Lam. intus a Lett. Lev. su sistematski pregledane kasnije. Karakteristično je poručivanje samo nekih knjiga iz važnijih serija, svakako da se proveriti već u literaturi naveden slučaj, koji je onda precitira proširenom naracijom. Iako mladi doktor svakako dobro zna latinski, ipak su se potkrale greške i u padežima (str. 58, bel. 60), možda u aljkavo vođenoj korekturi. Komotan odnos pokazuje i nedovoljno pažljivo načinjen registar geografskih naziva. Zanimljivo je i dvojno pisanje imena i geografskih naziva po španski (Valensija, Ibis, Bartolome) i po naški (Barcelona, Alojsije, Jovan itd.).

U celini uzevši, jedan mlad nesumnjivo sposoban naučnik napisao je korisnu knjigu. Ona pati od nedovoljno obuhvaćene dokumentacije i od suženog kruga istraživačke problematike. Zbog toga treba očekivati da će Katalonci dobiti u dogledno vreme potpuniju obradu (bez ostalih »Spanaca«), a možda će to na izvestan način načiniti i sam autor.

B. Hrabak